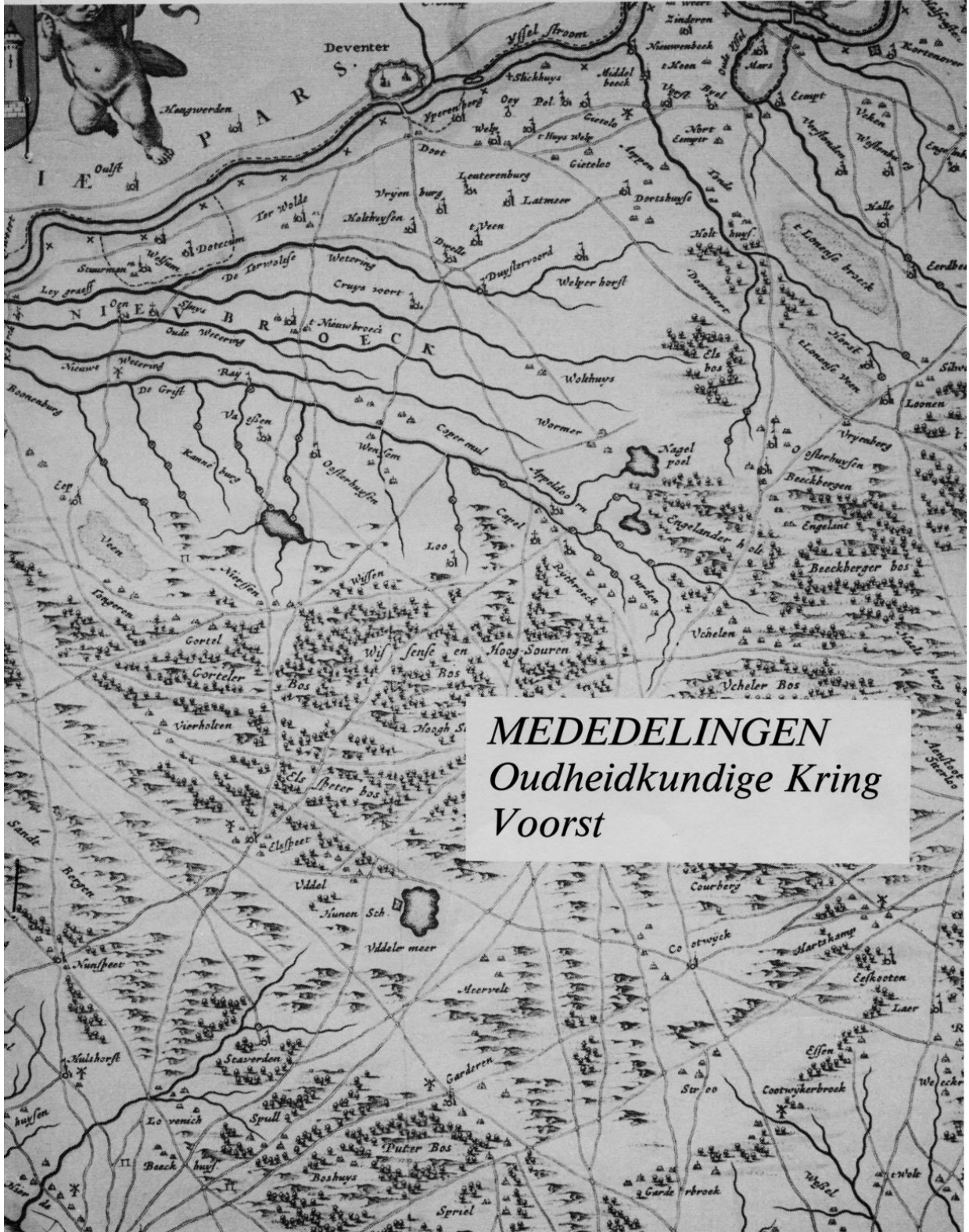

1985 nr 2
8' nr 2

''Kroniëck''

2.-

Oudheidkundige kring Doorst

8e jaargang: nr. 2.

Bestuur:

Voorzitter: R.Kloosterboer, Rijksstraatweg 5, Wilp.
Penningmeester: A.J.Bessels, Enkweg 9a, Posterenk.
Secretaris: A.J.Fransen, v.d.Duyn v.Maesdamstr. 84, Twello.
Archivaris: H.J.ten Hove, Tuinstr.24 Voorst.
Leden: C.Bieze-v.Eck, Omloop 47, Twello.
A.H.Rengersen, Zeedijk 33, Nijbroek.
J.Lubberts, Kon.Wilhelminastr.10, Terwolde.

Redactieadres: J.Lubberts, Kon.Wilhelminastraat 10, Terwolde,
Tel. 05717-1760.

Met ingang van 1 november a.s. is het nieuwe adres van de secretaris: A.J.Fransen, Socratesstr. 18, 7323 P.E. Apeldoorn.

INHOUD

Blz.

2.	Geschiedenis dorpskerk Twello dl. 2.	D.Lekkerkerker.
6.	Gasthuis protocol inzake de Capelle to Twello	Mr.J.H.Hermsen.
8.	De hofstede "in den Dalle "	Mr.J.H.Hermsen.
9.	Transcriptie.	Mr.J.H.Hermsen.
10.	Zo maar wat gedachten over namen. Dl. 3	A.J.de Weerd
15.	Uitgangen op de kosterij goederen der Herv.Gemeente Wilp	J.Lubberts.

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder toestemming van de redactiecommissie.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE DORPSKSRK VAN TWELLO (vervolg)

4. Zoals in het vorige artikel meegedeeld, is er over het ontstaan van een parochie Twello in de Middeleeuwen niets met zekerheid bekend. We kwamen niet verder dan een aantal veronderstellingen, hoe het gegaan kan zijn. Op vaste bodem kwamen we eerst door een document uit het jaar 1298. Het is het register van inkomsten van de proosdij van het St. Pieterskapittel te Utrecht. Daarin is met zoveel woorden sprake van een "parochia Twentloe". Thans iets over de pastoors, die in die begintijd de parochie gediend hebben. Uit de periode tot 1400 zijn ons drie namen overgeleverd.
- a. De eerste is die van Wilhelmus de Bake. Hij komt voor in het bovenvermelde register. We lezen, dat in de parochia Twentloe Dominus Wlhelmus de Bake over een zeker perceel (latijn: area, waarvan het woord areaal afgeleid is) aan de proosdij 10 deventerse solidos betaalt. Een solidos is een middeleeuwse munteenheid, waarvan de waarde varieerde naar de streek vandaar de toevoeging: deventerse. Kennelijk had het Utrechtse kapittel hier, evenals op veel andere plaatsen in Gelderland, bezittingen, waarover de gebruikers vergoeding betaalden, in geld of in natura. Elk jaar moest in begin november voor de betaling een reis richting Arnhem gemaakt worden, naar de hof Zeelbeeck (onder Oosterbeek), waar de rentmeester zitting hield. Op de lijst treffen we nog een bekende Twellose naam: Veehuis. We lezen, dat het huis, genaamd Veenhuis, elk jaar 9 schepel (90 liter) wintertarwe betaalde, een deel van de oogst. Ook rustte op dit huis de verplichting de proost, wanneer hij op inspectiereis was, te herbergen en hem van al het nodige te voorzien.
- Keren we terug tot pastoor de Bake, dan moeten we ten aanzien van zijn pastoorzijn een zeker voorbehoud maken. De titel "dominus" werd n.l. niet alleen een geestelijke gegeven, maar ook aan een persoon van adel of een landheer. Om verschillende redenen, waar we nu niet op in zullen gaan, is in dit geval een pastoor echter het waarschijnlijkste. De familie de Bake of van Baek was te Deventer een oud en voornaam geslacht, dat verscheidene geestelijken opleverde, waaronder kanuniken. Twee van hen brachten het tot deken (voorzitter) van het ka-
-

pittel. Deze en andere bijzonderheden hebben we te danken aan het feit, dat het kapittel in de 14e eeuw (de eeuw van de pest epide-mieën!) een necrologium of "Dootboeck" bijhield.

Daarin werden namen van geestelijken en niet-geestelijken opgetekend, met de datum van overlijden en met vermelding van hetgeen zij aan het kapittel nalieten. Onder 1350 treffen we de naam Wilhelmus de Bake aan, maar omdat de titel "dominus" ontbreekt, zal het niet onze pastoor zijn.

- b. De tweede naam is die van Gerardus de Rysen. Hij was hier pastoor tussen 1340 en 1350. Ook hij stamde uit een voornaam Deventer geslacht, waaruit menig schepen der stad is voortgekomen. Het "Dootboeck" noemt als zijn sterfjaar 1350 en duidt hem aan als "plebanus in Tuelloe".

Een plebaan was een geestelijke, verbonden aan een bisschops- of cathedrale kerk (wat de Lebuïnuskerk was), belast met de zielszorg in een parochie.

Nu was de Lebuïnuskerk zelf geen parochiekerk, maar in een wijde kring rondom Deventer waren er vele dorpen, waarvan de kerk aan het Deventer kapittel geschonken was (zoals ook die van Twello) en het kapittel moest dan iemand aanstellen voor de geestelijke arbeid aldaar. Die man heette plebaan (afgeleid van het woord plebs = volk).

Maar nog in ander verband komen wij zijn naam tegen; daar, waar je hem niet zou verwachten: n.l. op de koopmansgilderol van Deventer. Het is een van de oudste documenten in het Stadsarchief. Hij bestrijkt de periode 1249 - 1387. In het jaar 1347 blijkt gildelid te zijn: Gerardus, curatus in Twenloe. Curatus of cureit (afgeleid van cura = zorg) is aanduiding van een parochiepastoor. Hoe kwam Gerardus op die rol? Was hij dan actief in de lakenhandel? ^Het gilde bestond hoofdzakelijk uit lakenkooplui en hun zonen). Nee, maar in de loop der jaren werd het gilde ruimer opengesteld. Stadsbestuurders, ridders, bepaalde geestelijken en mannen, die veel geld en goed bezaten, waren ook welkom, al hadden ze met de handel niet veel te maken. Het gilde kreeg naast zijn zakelijke functie ook het karakter van een ontspanningvereniging, een soort sociëteit voor de maatschappelijke bovenlaag. Er werd bewust gestreefd naar deftigheid. Zo bepaalde het reglement, dat een gildebroe-der, die in de oogst mee de handen uit de mouwen stak of op een kar

mest meevoerde, boete moest betalen. Periodiek hoogtepunt was het zgn. gildedrinken, waarbij de rijkversierde bekers op tafel kwamen. In dit milieu verkeerde Dominus Gerardus, met zijn zoon Johannes, die in 1347 als lid toegelaten werd.

Met zijn zoon: daar kijken we vreemd van op. Maar in die tijd sprak en schreef men gewoon over een pastoor en zijn gezin. De kerkelijke wet verbood wel een priesterhuwelijk, maar de samenleving accepteerde het.

Of van Rysen in Twello woonde? Het is niet zeker. Het kan zijn, dat hij vanuit Deventer de parochie bediende of, wat in die tijd nogal eens voorkwam, zich door een vicaris vervangen liet, die dan een gedeelte van de inkomsten kreeg,

- c. De derde pastoor heette Marselis van Woudrichem. Zijn naam toont aan, dat hij niet hier uit de buurt kwam, maar uit de omgeving van Gorinchem. Hij maakte deel uit van het Deventer kapittel en voerde dan ook de titel "kanunnik". We treffen zijn naam aan in een stuk uit 1358, dat handelt over de benoeming door het kapittel van een pastoor in Nijbroek. Maar het meest komen we over hem te weten uit zijn testament, gedateerd 14 augustus 1381. Het is met dit stuk een eigenaardig geval. Honderd jaar geleden dook het onverwachts op in de bibliotheek van de abdij te Berne (bij Heeswijk). Het was beschadigd. Het perkament was n.l. in later tijd gebruikt als omslag voor een boek. (Zoiets gebeurde vroeger regelmatig. Perkament was duur.) Om het pasklaar te maken, waren er repen af en stukken uitgesneden. Na het losmaken van de band bleek echter het allergrootste deel nog leesbaar. Het is een curieus document, dat een beeld geeft, hoe in de 14e eeuw een kanunnik woonde en leefde. Feitelijk is het slechts een aanhangsel, een cedula, toegevoegd aan een vroeger testament. Zo'n cedula was een alleruiterste wilbeschikking, met de dood vlak voor ogen. Het eigenlijke testament is niet meer aanwezig. We weerstaan de verleiding uit het document uitvoerig te citeren, en lichten er een paar dingen, voor ons onderwerp van belang, uit. De testateur stelt zich voor als "Marselis van Woudrichem, canonic pra-vende ende supplebaen fungierende in den kercken tot santte Libuins toe Deventer, ende cureyt der parrochienkercke in Twenlo". "Pravende" wil zeggen dat hij als kanunnik een prebende (een vast jaargeld) genoot en "supplebaan", dat hij door het kapittel met een taak in de zielszorg belast was, n.l. als pastoor (cureit) in Twello. Men vraagt zich af, hoe deze twee functies te combineren waren. Een kanunnik had een druk bezet leven. Zijn hoofdtaak was het dagelijks deelnemen in de getijdediensten. Deze werden nacht en dag om de drie uit in het koor van de Lebuïnuskerk gehouden. (De deelnemers, enige tijd geleden, aan de excursie naar het klooster Sion hebben er een en ander over gehoord en zelf zo'n getijdedienst bijgewoond).
-

En een dorpspastoor had ook zo zijn werk: mis opdragen, sacramenten toedienen enz. Hoe ging dat samen? Nu had een kanunnik het recht zich in zijn taak te laten vervangen door een vicaris (ook een tot priester gewijde). En een parochiepastoor liet zich ook wel eens vervangen, al mocht dat eigenlijk niet. Zo zal Marselis deels in de Lebuïnuskerk en deels in het kerkje van Twello zijn diensten verricht hebben.

Onder de vele geldschenkingen, die hij in zijn testament aan allerlei personen, kerken, kloosters en gasthuizen doet, is er ook één aan "de parochies pape (pastoor) van Twenlo"; ook één aan de kerkmeesters aldaar. De eerste moet voor dit bedrag elk jaar een zielemis voor hem (Marselis) en zijn ouders opdragen. De kerkmeesters moeten het geld gebruiken voor het onderhoud van de kerk en verder om elk jaar aan de vooravond van zijn (Marselis) sterfdag twee waskaarsen op het koor in de kerk te plaatsen, die branden zullen tot een wake. Aangezien eenzelfde geldschenking, met precies dezelfde opdracht, naar de pastoor en de kerkmeesters van het dorp Well (bij Schoonhoven) gaat, is het aannemelijk, dat dit de geboorteplaats van de kanunnik was. Hij be-

zat er ook een boerderijtje, dat hij aan familieleden nalaat.

Aan Elzebeen, zijn nicht en huisgenote, die hem trouw gediend en verzorgd heeft, schenkt hij al zijn inkomsten in natura (rogge, gerst, haver, enz.), zowel wat opgeslagen ligt in de hofstede als was nadien nog binnenkomen zal. Zij mag huis en hofstede blijven bewonen, totdat de verkocht zijn. De vraag rijst: waar stonden deze gebouwen? Onze eerste reactie is: op het platteland, in Twello. Daar was ruimte voor een boerderij, met schuren voor opslag van graan, en ook ruimte voor het houden van kleinvee (het testament spreekt over een varken). Anderzijds moeten we bedenken, dat Deventer in die tijd in veel opzichten nog een agrarisch karakter had. Er stonden boerderijen binnen de muren en de kanunniken hadden in en bij hun huis veel ruimte voor opslag van graan en andere veldvruchten. Hun inkomen bestond voor een groot deel in natura. Dus Twello of Deventer? Doorslaggevend lijkt mij, dat er in het testament sprake is van verkoop van huis en hofstede na zijn dood. Over een pastoorwoning met bijgebouwen in een dorp kon zo iets nooit bepaald worden, omdat deze nu eenmaal niet het eigendom van een pastoor waren.

Hier sluiten we het hoofdstuk af. Aan het slot kregen we een kijkje in het kleine oude kerkje, gebouwd op de plek, die eens het hart van het dorp zou worden. We zagen op het koor kaarsen branden in de avond, ter memorie van een man, die hier zijn diensten verrichtte.

D. Lekkerkerker.

P.S. Aan het slot van het vorige artikel is een tikfout geslopen. De Graaf van Gelre kreeg niet rond 1290 maar rond 1200 vaste voet op de Veluwe.

Literatuuri

G. Dumbar : Kerkelijk en Wereldlijk Deventer

H.R. van Ommeren : De koopmansgilderol van Deventer

S. Muller Hzn. : De kerkelijke indeling van ± 1550

S. Muller Fzn. : Register der inkomsten van de proosdij van St. Pieter
te Utrecht

Archief voor de geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. Deel 22.

HET GASTHUISPROTOCOL INZAKE DE "CAPELLE TO TWELLO". (door
mr. J.H. Hermsen)

Bij bestudering van het archief van het voormalige Heilige-Geestgasthuis te Deventer, dat - voorzover in de oorlog niet verbrand - berust in het Deventer gemeente-archief, mochten we enige jaren geleden een even toevallige als verrassende ontdekking doen: een protocol uit 1486 terzake een pachtcontract uit 1406 aangaande de voormalige gasthuis-boerderij de Hof ten Dale in Twello (thans de Statenhoed) bleek een aantekening te bevatten omtrent het bestaan van een "capelle" in Twello. Uit oogpunt van kerkgeschiedenis mag deze aantekening belangwekkend worden genoemd; zij vormt de eerste rechtstreekse schriftelijke aanwijzing dat in Twello ooit een kapel heeft bestaan als voorganger van de tegenwoordige kerk. De aantekening sluit aan bij de theorie van o.m. wijlen schoolmeester J. Vredenberg over de vroegste kerkgeschiedenis van Twello en Terwolde. Al in 1964 opperde Vredenberg de mogelijkheid (o.m. op basis van een gasthuisakte uit 1386 over een kerkhof te Tule, inv.nr. 79) dat de tegenwoordige kerspelen Twello en Terwolde bij de vroegste kerkelijke indeling van onze streek samen één uitgestrekt en dunbevolkt kerspel vormden, dat de kerk van dit kerspel centraal ge-

leggen was In de Tuler- of Tuilernark (omgeving Spekhoek), dat onder die kerk twee kapellen ressorteerden en lagen ter plaatse van de tegenwoordige Twellose en Terwoldse dorpskern en dat die kapellen na de bevolkingsaanwas tussen 1200 en 1300 tot zelfstandige kerken zouden zijn verheven met opheffing van de oorspronkelijke moederkerk (zie ook Kronyck jrg. 6, nr. 2, blz. 9 e.v.).

Hoewel aanvankelijk bestemd voor een andere gelegenheid is de betreffende aantekening uit het gastprotocol al vorig jaar gebruikt ten behoeve van een dagbladartikel ter gelegenheid van de restauratie van de Twellose kerk. Tot een publicatie van het protocol is het tot op heden evenwel niet gekomen. Met bijgaande afdruk komt dit, uit streek- en kerkhistorisch oogpunt belangwekkende protocol thans dan ook voor het eerst in de openbaarheid.

Toelichting op de tekst.

Het protocol (gezien de kanttekening uit 1486) vermeldt dat in 1406 de toenmalige provisoren van het Heilige-Geestgasthuis aan Berent Geersten en diens vrouw Alijt hebben verpacht de aan het gasthuis toebehorende boerenplaats Den Daele bij de kerk van Twello, zulks voor de duur van 24 jaar en tegen betaling van een pachtsom van 1 oude gouden Franse schild en een vette gans, jaarlijks op Sint Maartensavond (11 november of de avond ervoor) te voldoen in Deventer. Als bijzondere voorwaarde geldt dat, indien het huis binnen de overeengekomen periode van 24 jaar mocht afbranden en Berent en Alijt het niet zouden herstellen, de hele boerenplaats vrij van pacht aan het gasthuis zal terugvallen, onverminderd de verplichting voor Berent en Alijt tot betaling van eventuele achterstallige pachtpenningen; een bijzondere ontbindingsclausule dus, die wel sterk afwijkt van ons tegenwoordige pachtrecht, dat immers in geval van brandschade een wederopbouwplicht kent voor de verpachter.

In de tweede alinea leert het protocol dat de boerderij volgens oude regesten en rekeningen eerder ook wel Knuppershoffstede werd genoemd.

En daarna komt de belangrijkste aantekening. De schrijver van het protocol meent dat het gasthuis terzake de boerderij tijnsplichtig was, want op bladzijde 8 van een zeer oud perkamenten boek had hij de aantekening gevonden: tijns van een hofstedeke bij de kapel in Twello, 5 s.

Van een hofstede by der kercken to twello
genoemt in der dulle. capsula. iij.

Hierin schijnt ende Andries anthonis / kort jaer 1600
 vromguld kuyckman Jander by Promissien des Bisps gelien ver-
 quist Beron Beron en Alyt syn wylt wyff vye in 1600
 jaer lant wylt van vromguld van hofstede gelien te wille
 by der kercken ghegeuen den dach twelue voer vromguld
 olden gelien vromguldten sigels off payment dat dier guld
 van is ende vromguld guld vromguld alle jaer kuyckman
 bynnen der stede dummer te wille of sint anthonis an-
 den requere / myt vromguld vromguld dat der hofstede
 vander vromguld hofstede bynnen der vromguld byt off brand end
 Beron end alyt vromguld of de vromguld hofstede myt vromguld
 vromguld hofstede / sijn de hofstede vromguld vromguld vromguld
 men an die vromguld hofstede end vromguld alle vromguldige
 parte betent / vromguld in sullen Beron end alyt guld vromguld
 hofstede hofstede guld anders an te doen off van
 der vromguld hofstede vromguld vromguld vromguld end vromguld
 sijn de Promissien byt van gelien Beron end alyt
 vromguld vromguld vromguld van guld an hofstede der Promissien
 end vromguld Beron end alyt sijn guld hofstede in hofstede
 hofstede sijn guld hofstede end Beron alyt vromguld vromguld
 Dissen parte vromguld te vromguld dat hofstede vromguld
 dier of hofstede end Beron end alyt sijn dier of hofstede
 guldam sijn datum anno 1406 of ander afschreuen dier
 Diffe hofstede vromguld vromguld vromguld vromguld off
 vromguld vromguld vromguld / Dier vromguld of
 vromguld vromguld de vromguld / Dier vromguld vromguld / end vromguld
 vromguld vromguld / by hofstede vromguld / end vromguld sijn hofstede
 hofstede sijn die vromguld sijn vromguld end vromguld / vromguld vromguld
 vromguld vromguld in vromguld vromguld vromguld vromguld / sijn. 8.
 In hofstede van der hofstede by der Caprell te wille v. 8

vromguld 1406
vromguld

Transcriptie

Van eene hoffstede by der kercken to twello genoemt
in der dalle capsula 3

Herbert Splythoff ende Andries Arentsen, Koek Joansen ende
Meyndt Kuyrkamp, inder tijt provisoren van des huses hebben ver-
pacht Berent Geertsen end Alijt sijn echte wijff vyr en twintich jaer
lanck achter een volgende een hoffstede gelegen to twenlo
by der kercken, gheheten den daele, jaerlix voer eene guede
olden golden vranckrickschen schilt off payment dat daer guet
voer is ende voer eene guede vette gans alle jair komervrij
bynnen die stadt deventer to leveren op sanct martens avent
in den wynter/ myt vorwerde weert strecken dat die husinge
van der voerss. hoffstede bynne der voerss. tijt offbrande end Berent
end Alyt voerss. op de vurss. hoffstede nyet weder wolden tymeren/
sold de hoffstede vurss. comerloes wederko-
men an dat vurss. gasthuys end nochtans alle achterstedige pacht
betalen/ voert en sullen Berent end Alyt geene macht hebben de
hoffstede ymant anders aver te doen off van
den vurss. gasthuys moege vervremden bute wille end con-
sent der provisoren/ hyr van hebben Berent end Alyt
eene besegelt breeff van gegeven an handen der provisoren
end want Berent end Alyt selve gheen segel en hadden
hebben se gebeden herman van Ginolte aleyd vurss. vader
dessen pachtbreeff to versegelen dat herman vurss.
doerch bede van. Berent end Alyt syn dochter
gedaen heft datum anno d. 1406 op avent ascension

Desse hoffsteae wort oeck in sommyge olde regesten of
Rekenstepen genoemt, knuppershoffstede/ daer ertijts op
woende Jorden de weert/ daer na Geert Jordens end Mech-
tela Jordensen/ it. Jacob henricksen en henrick syn huysfrouw
het schynt dat wy hyr secers tyns van betalen want aldus vynd
ick geschreven in een zeer olt perkamenten boeck geschreven/ folio. 8. it
tyns van den hoffstedyken by der Capelle tot twello 5.« s

ZO MAAR WAT GEDACHTEN OVER NAMEN (III) .

Ik weet niet, geachte lezer of lezeres van deze inzending, of , als u in onze dag- en weekbladen of via radio of t.v. een naam hebt gezien of horen noemen, bij u nooit de gedachte is opgekomen, hoe of die namen ontstaan zijn en of zij een betekenis hebben gehad of nog hebben. Deze vraag heb ik mij zelf heel vaak gesteld, maar dat kwam ook vanwege mijn beroep, dat ik gehad heb.

Uit de aard van deze werkzaamheden kwamen mij jaarlijks duizenden familienamen, maar natuurlijk ook voor- en plaatsnamen onder ogen, zodat ik mij wel eens afvroeg: hoe is men aan die en die naam gekomen en wat betekent die. En nu zijn er wel heel veel gewone namen zoals Jansen, Pietersen of Gerrits, maar ook heel veel "gekke" namen zoals Poepjes, Piest, Naaktgeboren, Suikerbuik, Augurkiesman, Schijt-boter, Pielkenrood, Koudijs en Lalleman. (Lalleman is van het Franse l'Alleman = de Duitser) Deze namen bestaan nog. Maar van enkele kan ik u een verklaring geven. Piest moet een verschrijving zijn van Biest en moet betekenen een stuk grond begroeid met biezten, Koudijs betekent koud ijzer en was de bijnaam van een smid en Pielkenrood komt van de Duitse naam Pilkenroth. En in deze naam zit weer een oude mansvoor-naam Bilo en roth betekent een ontginning in een bos. Men moet dus terdege oppassen met het verklaren van namen. Trouwens, de Duitse naamkundige Max Gottschald zegt ook in zijn "Deutsche Namenkunde", So kann der Name, nicht so muss er gedeutet werden.

De bestudering van namen is niet van de laatste tijd. Integendeel, in de 19e eeuw is men er al mee begonnen. Een van de eersten die er toen mee is begonnen was Johan Winkler en die leefde in Leeuwarden van 1840 tot 1916. Hij was huisarts, maar ie meer bekend geworden door o.a. zijn "De Nederlandsehe Geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en betekenis", verschenen in 1885.

Wat onze f.n. betreft, moet ik opmerken dat die nu niet bepaald aan onze grenzen gebonden zijn. Heel veel namen, ogenschijnlijk Nederlandse, zijn afkomstig uit Westfalen, het Rijnland en Vlaanderen. Zo is b.v. uit Westfalen afkomstig de naam Schoorlemmer en niet dus uit Schoorl in Noord-Holland. Schorlemmer was vroeger een gehucht aan de andere kant van de grens en heette oorspronkelijk Scurilingesmiri, later Schier-lingssumpf, dat moeras, waarin dolle kervel groeit, betekent. Ook komen hier nog veel Franse namen voor, zowel de oorspronkelijke als

in verbasterde vorm. Deze namen behoren grotendeels toe aan hen waarvan de voorouders destijds om geloofs- of andere redenen naar onze lage landen zijn uitgeweken. In Leiden b.v. wonen nog heel veel afstammelingen van deze Franse uitgewekenen. Velen hiervan behoren tot de Waalse Kerk.

In de voorgeschiedenis van de mensheid zijn de familienamen nog betrekkelijk jong, dat is te zeggen, een goede 1000 jaar. De oudheid en de vroege middeleeuwen kenden ze niet en eerst tegen het jaar 1000 vinden wij sporen er van en wel in Italië.

Vandaar uit zijn zij verbreed over Europa. Eerst was de adel aan de beurt, vervolgens de burgerij en tenslotte de horigen. De oudste sporen van familienamen vindt men in de steden. In Middelburg en in Deventer was het in de 14e eeuw al heel gewoon iemand bij zijn achternaam aan te spreken alhoewel er in de erfelijkheid van familienamen niet de minste regelmaat viel te bespeuren. Hier volgen enkele namen uit die tijd, die ons nu nog bekend in de oren klinken. Arent Sehone-vrind, Hendrik Wibbing, Johan van de Brugghen, Dyric de Wilde, Johan Roelvinc, Steven Schokkenkamp en Willem Smeedinck. Nu zult u misschien denken dat het namen zijn van eerbare burgers uit deze stad, maar dat is niet het geval. Het zijn namen van misdadigers die tussen 13 en 1400 op de Brink terecht gesteld zijn. Verder noemde een ieder zich in die tijd zoals het hem het beste uitkwam. Eerst in de loop van de 17e eeuw werd de gewoonte om vaste, erfelijke familienamen aan te nemen, in Amsterdam en andere steden algemeen gebruikelijk. Op het platteland waren de geslachtsnamen nog minder nodig dan in de steden, vooral door de geringe bevolkingsdichtheid. Bovendien was de naam van de boerderij belangrijker dan die van het geslacht dat daar woonde. Eerst bij Keizerlijk Decreet van 18 augustus 1811, dus tijdens de Franse bezetting, werden de ingezetenen van Holland, die nog geen geslachtsnaam voerden, aangezegd om binnen de termijn van 1 jaar er één aan te nemen. De naaste aanleiding tot deze verordening was de dienstplicht. Aangezien aan dit bevel nog geen algemeen gevolg werd gegeven blijkt hieruit dat een Koninklijk Besluit van 8 november 1825 (toen Nederland dus al lang weer vrij was) nogmaals aan deze verplichting moest herinneren. Dit moet wel geholpen hebben, want van latere besluiten is geen sprake meer geweest.

Het aantal familienamen in ons land kan geschat worden op zo'n 70 a 80.000. En nu zult u wel denken dat daar veel Jansen's bij zitten,

maar dat is heus niet het geval. Voor de oorlog is er dienaangaande eens een onderzoek geweest in Amsterdam en wat bleek? Wel, de naam de Vries kwam er 7000 maal voor, de Jong 4700, Bakker en Meijer 4200 maal, Viseer 4000 maal en Jansen, die voor de meest voorkomende familienaam werd versleten met 3600 vertegenwoordigers. En ik mag er wel bij zeggen dat Jansen van oorsprong geen Nederlandse naam is maar van het Hebreeuwse Johanan dat betekent Jehova is genadig of erbarmt zich. Vrij gezegd God's geschenk.

Nomen est omen, zeiden de oude Romeinen, de naam zij een voorteken. En wij zeggen het hun nog wel eens na. Maar dachten zij en denken wij er ook nog iets bij? Was hier een bepaalde gedachte aan verbonden? Wel, naderhand is het voor hen ook geworden wat het thans voor ons is, een formule die men zo maar zegt zonder er veel bij te denken of zonder er enige betekenis aan te hechten. Wij hebben echter alle reden aan te nemen dat dit niet het geval is geweest en dat eens deze formule een zeer stellige bedoeling en een verder strekkende betekenis heeft gehad. Deze kan geen andere zijn geweest dan dat aan de naam een zekere magische kracht werd toegekend. Deze opvatting vormt dan een lijnrechte tegenstelling met een andere, neergelegd in het dichtwerk Faust van Goethe: Name is Schall und Rauch, een naam is klank en rook, "betekent dus niets. Of bij Shakespeaere in zijn Romeo en Julia: What is in a name? Wat betekent een naam. En dan zegt hij verder: Dat wat wij een roos noemen, zou, onder elke andere naam, even zoet geuren. Onze formule is minder poëtisch maar even duidelijk: als 't kindje maar een naam heeft, met de bijgedachte, het komt er niet op aan welke. Dat denken wij, maar zo heeft men er niet altijd over gedacht. Zelfs kan men hier en daar in onze tijd nog wel samenlevingen aantreffen, die aan een naam een magische kracht toekennen. Wie de bijbel kent weet dat van oudsher een mysterie verbonden was aan de naam van de god der Joden. Dit was een naam die slechts in zeer bijzondere gevallen uitgesproken mocht worden naar het gebod: Gij zult de naam van de Heer uw God niet ijdelijk misbruiken. God's naam was niet alleen het middel hem in het gebed aan te roepen, maar was zelf met goddelijke kracht begiftigd als plaatsvervanger van de godheid zelf. Het uitspreken van deze naam te ongelegener tijd was uiterst gevaarlijk en kon groot inheil veroorzaken. Maar ook de naam van een mens had een veel grotere betekenis dan wij menen en stond in zeer nauwe betrekking met de persoon van de drager, gelijk in onze tijd er nog mensen zijn die een ervaring hebben tussen een persoon en zijn drager.

Misschien zijn er onder u die Oud-Achterhoeks Boerenleven van meester H.W. Heuvel hebben gelezen. Een prachtboek. Maar Heuvel heeft nog een ander mooi boek geschreven en wel Volksgeloof en Volksleven. En hierin schrijft hij: Iemands beeltenis, voetspoor, zelfs zijn naam zijn zo innig aan hem verbonden dat men door deze leed te doen, ook den eigenaar treft. Dat de naam, zolang deze geheim is, de drager een ongekende macht geeft, wisten we in onze jeugd al, wanneer we voor de zoveelste maal naar één van Grimm's sprookjes luisterden, n.l. Repelsteeltje.

Zolang de koningin niet de naam kent van de boze kabouter, die haar in zijn macht heeft, is zij machteloos tegenover hem. Maar dan jubelt de kabouter in zijn overmoedige bui: Niemand weet dat ik Repelsteeltje heet. Dan is zijn naam bekend en is het gedaan met zijn demonische macht. Sprookjes zal men zeggen. Goed maar bedenke dan wel dat dit sprookje niet ontsproten is aan de fantasie van een 19e eeuwse auteur, maar dat een oud volksgeloof hierin vorm en gestalte heeft gekregen. Van het geheim houden van de naam vindt men voorbeelden in het Oude Testament. Als Mozes bij het brandende braambos (Ex, 3) zijn opdracht krijgt en God naar zijn naam vraagt, krijgt hij ten antwoord: Ik zal zijn die ik zal zijn, En als bij de ontmoeting van God en Jacob de laatste vraagt: Geef toch uw naam te kennen, dat is het ontwijkende antwoord: Waarom is het dat gij naar mijn naam vraagt? De Joodse traditie hield de naam van God, van Jahwe, voor zo heilig dat, als de hogepriester hem op Grote Verzoendag in het allerheiligste fluisterend uitsprak, hij toch over geheel Kanaän gehoord werd.

Ik zei al dat volgens primitieve opvattingen de naam het wezen van de drager kon bepalen en het is gemakkelijk te begrijpen dat in de naam een wens van de ouders ten opzichte van het kind opgesloten lag. En wanneer ik weer het Oude Testament mag noemen dan vinden we daarin tal van voorbeelden, die de zinvolle betekenis van namen bewijzen. Vaak wordt ook opgegeven waarom iemand een bepaalde naam ontvangt.

In Genesis 2, 30 heet het: En de mens noemde zijn vrouw Eva omdat zij de moeder van alle levenden is geworden. In vrouwennamen in het Oude Testament wordt ook dikwijls de bekoorlijkheid van hun geslacht tot uitdrukking gebracht en daarin ligt ook een wens opgesloten. De naam Zippora, de vrouw van Mozes betekent "vogeltje". Job noemde zijn dochters Jemina, dat is "duifje", Kezia en dat was de naam van een welriekende plant en Kerenhappuch dat blanketselhoorn betekent. Diernamen komen, evenals bij de oude Germanen, ook in het Oude Testament voor,

b.v. Oreb en Zeëb (Richt. 7, 25) die resp. raaf en wolf betekenen, dieren dus die ook in de Germaanse naamwereld voorkomen» Trouwens, toen later het christelijk geloof in ons land de overhand had gekregen, kwamen veel bijbelse namen in gebruik, zoals Abraham = vader der menigte, Adam = mens, Simon = de verhoorde en Jacob = hielhouder. Ook in andere godsdiensten hadden namen een betekenis, zoals Mohammed dat de "hooggesene" betekent. Uiteraard bleven veel namen van Germaanse afkomst in gebruik. Ik denk hier b.v. aan Gerbrand of Gerhard = sterk met de speer, Herman = heerser of heerman, Albrecht van Al = adel en brecht = schitterend.

Ook de R.K. kerk heeft veel invloed gehad daar veel personen naar de diverse heiligen werden genoemd. Al is, na het leven van Jesus, de naam Jesus als voornaam verdwenen, de naar Christus heeft zich in vele vormen gehandhaafd, waarvan de namen Christiaan en Christina als stamvormen mogen gelden. De oorsprong van deze namen vindt men in de Handelingen der Apostelen II, 26, waar staat: dat de discipelen het eerst te Antiochië christenen werden genoemd. Afgeleide vormen van deze beide voornamen zijn Chris, Krist, Kerst en Karst. Verder nog de afgeleide vormen Christophorus, Christoffel met de afkortingen Stoffel of Stoffels en Christofoor. Laatstgenoemde naam betekent: Hij die Christus in het hart draagt. In onze Westerse landen is door schroom of wat dan ook als voornaam nooit die van Jessus gekozen. Oorspronkelijk was dit ook het geval met de naam Maria, maar hierin is langzamerhand kentering gekomen. Maar in Spanje komt Jezus als voornaam nog heel veel voor. Zeer nuchter was de naamgeving bij de oude Romeinen. Daarvan getuigt de gewoonte dat zij vaak hun kinderen eenvoudig naar volgorde van aankomst nummerden. Primus, de eerste, Secundus, de tweede tot en met Decimus, de tiende. Tot deze rij behoort ook nog een naam, die in onze tijd nog gangbaar is en wel voor de man Octavus en voor de vrouw Octavia. Deze namen betekenen de achtste. Verschillende bekende Romeinen hebben de naam van Quintus gedragen, d.i. de vijfde. Sven onpoëtisch, onbewogen nuchter, constaterend is de naam Ceasar, de naam van de bekende veldheer Julius Ceasar. Deze naam leeft bij ons nog voort in het woord keizer, bij de Duitsers als Kaiser en vroeger in Rusland als Tsaar, Men zegt dat de naam Ceasar verband houdt met het Latijnse werkwoord caedo dat o.a. vellen, hakken en snijden betekent. Om dit snijden gaat het hier, Ceasar was n.l. van oudsher de naam die in Rome gegeven werd aan kinderen die door middel van een operatie bij de moeder ter wereld moesten komen, een

operatie die in onze dagen nog bekend is onder de naam sectio caesarea of te wel keizersnede, alhoewel deze hele zaak niets met een keizer te maken heeft. Ceasar droeg intussen deze naam als familienaam. De waarschijnlijke stamvader is denkkelijk op deze wijze geboren.

(Wordt vervolgd)

UITGANGEN OP DE KOSTERIJGOEDEREN DER HERVORMDE GEMEENTE WILP.

Tijnsen, belasting, tol, opcenten, heffing of hoe men ze ook noemen wil, zijn er altijd al geweest. Belasting in welke vorm dan ook, in natura of anderszins, we hebben er altijd mee moeten leven.

Ditmaal zullen we het eens hebben over een belastingvorm, die eind vorige eeuw nog bestond en wel een kerkelijke belasting. Nauwkeuriger gezegd, een belasting op de kosterijgoederen der Hervormde Gemeente Wilp, genaamd de uitgangen op de kosterijgoederen.

Deze uitgangen bestonden voor het overgrote deel uit goederen in natura, namelijk: brood, vlees, eieren en granen. Van de twee-en-zeventig uitgangsplichtige erven van de kosterij der Hervormde Gemeente Wilp, waren er slechts zes, die ook een gedeelte met contant geld betaalden. Later zijn deze uitgangen afgekocht, daar deze opbrengsten zo gering waren, dat de kosten van innen hoger lagen dan de opbrengst. Daar waar havergeld vermeld staat, was de uitgang wat betreft haver reeds vervangen door munten.

Zowel de goederen in natura als in munten waren nauwkeurig omschreven. De munten zullen we bij de respektievelijke erven vermelden. De goederen in natura waren als volgt omschreven:

Onder de benaming van 1 brood wordt verstaan een roggebroom ter zwaarte van drie uit een schepel, oude Arnhemse maat of 34 liter, doch sedert eene reeks van jaren wordt een roggebroom ten acht halve kilogrammen berekend en daarmee voldaan. In het eerste geval dus circa 10 kg en later 4 kg of volgens de volksmond een acht ponder.

Door vlees wordt verstaan, gerookt vlees of zogenaamd nagelhout.

Door 1 roggen wordt betaald een huisbakken roggen of roggenwegge. (Een roggen of roggens is een brood gebakken van een mengsel van tarwe- en roggemeel. Hierin deed men ook vaak rozijnen. Een wegge is een brood niet gebakken in een vorm, maar op de vloer van de bakoven).

Met eieren werd bedoeld, kippeneieren.

<u>Naam van het erve.</u>	<u>Naam van de eigenaar.</u>	<u>Omschrijving van de uitgang</u>
De Kleine Kranenkamp	J.W.G. de Flines Amersfoort	1 roggen, 5 eieren en 15 ct haver-geld
Den Hoek	Wessel- Kruitbosch	1 roggen, 5 eieren en 25 ct haver-geld.
De Kleine Blanke.	E. Beekman	1 gulden, 75 cent
De Fletse	De wed. W. Krijt	-1 rogge, 5 eieren en een Rijder gulden of een gulden en 20 cent
De Bellinkhof	Wed. Geerlings te Vaassen	-Vleesch, 1 brood, 1 roggen, 10 eieren, $\frac{3}{4}$ vim rogge, en drie En een halve goudgulden à eenen Gulden en veertig cent.
De Kleine Keurhorst	J. Straat- man	-1 rogge, 5 eieren en om het derde jaar een gulden
Het Lollebroek	H. Ribbius te Deventer	-1 roggen, 10 eieren, vleesch en 34 l. haver.
De zwarte Kolk	Gradus Bies- terbosch	-Vleesch, 1 roggen, 10 eieren en 68 l. haver.
Het Roeterink	Gs. Berends	-1 roggen, vleesch, 10 eieren en $\frac{1}{4}$ vim rogge.
Kerkenhofstede	De erven Baaijens	-1 roggen en 5 eieren
Het Schol of Bolderij	Mr. H.R. v. Marle te Deventer	-1 brood, vleesch, 1 roggen, 10 eieren en $\frac{1}{2}$ vim rogge
De Velderhofstede of Zwaluwennest	E.J. Kruit- bosch	-1 roggen en 5 eieren

Onder één vim werd verstaan 100 garven. Dit is slechts een gedeelte van de uitgangen. Wie geïnteresseerd is in de complete lijst kan deze aanvragen bij de redactie-commissie.

(uit partikuliere bron)

J. Lubberts.
